REGULY ANTAL FINNORSZÁGBAN

A 1809 és 1917 között Finnország, autonóm nagyhercegségként Oroszországhoz tartozott, és sok szempontból jobb helyzetben volt, mint az orosz birodalom többi része. 1812-ben Helsinki (svédül Helsingfors) lett a főváros, 1828-ban pedig az egyetem is átköltözött Turkuból Helsinkibe, ahol 1832-ben készült el ma is látható főépülete. Az ekkor induló nemzeti ébredésnek nagy lökést adott 1835-ben a Vanha (Régi) Kalevala megjelenése, illetve 1831-ben a Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, azaz a Finn Irodalmi Társaság megalapítása. Ez az egyesület 1840-ben Reguly Antalt levelező tagjává választotta.

Reguly Antal 1839. november 8-án szállt partra Turkuban, a stockholmi gőzhajóról. Három nappal később már Helsinkiben volt. Azért jött ide, hogy fényt derítsen a sokak által vallott magyar – finn nyelvrokonság kérdésére. A finn származású Arwidsson főkönyvtárossal Stockholmban folytatott beszélgetéseknek köszönhetően jutott erre az elhatározásra. Szerencséje volt, mert együtt utazhatott Clas Collannal, aki finnországi tartózkodása alatt barátja és támogatója volt. Barátságot kötött Karl Axel Gottlunddal (1796-1875), az egyetem finn nyelvtanárával is.

A helsinki (abban az időben főleg svédül beszélő) társaság jól fogadta a fiatal magyar utazót. Reguly csinos, jó kiállású, barátkozó természetű fiatalember volt és jó társalgó. Szívesen vették látogatásait, meghívták estélyekre, bálokba. Megismerkedett magas rangú hivatalnokokkal és orosz katonatisztekkel is. Többször ellátogatott Sveaborgba (ma: Suomenlinna), az orosz helyőrségbe. Felkereste az egyetem rektorát is.

Elkezdte a nyelvtanulást. Ez eleinte nem ment könnyen. Ahhoz, hogy finnül tanulhasson, svédül is meg kellett volna tanulnia, mert a finn nyelvkönyvek mind svédül voltak. Ezen úgy próbált segíteni, hogy nyelvórákat vett. Tanárai közé tartozott egy ideig M. A. Castrén, a későbbi híres nyelvész, a finnugor és a szamojéd nyelvek kutatója, a finn nyelv első professzora a Helsinki Egyetemen, aki a nyelvoktatást az elméleti alapoknál kezdte. És ez nagy nehézséget jelentett Reguly számára. Gottlund egy levelében azt állította, hogy ő is tanította finnre Regulyt. Ebben az időben Lönnrot is Helsinkiben tartózkodott, de nem tudjuk, hogy találkozott-e vele Reguly. Azt viszont tudjuk, hogy 1840 januárjában megvette a Kalevalát, amiből később fordított is. Mivel a nyelvtanulásban nem haladt jól, és Helsinkiben a finn nyelvet sem gyakorolhatta, úgy gondolta, hogy vidékre utazik.

A Helsinki Egyetem

Laukaa

Erre jó alkalom nyílt 1840. március elején, amikor Helsinkibe érkezett egy vidéki orvos, Wolmar Schildt (1810-1893) körorvos, nyelvújító, aki Laukaa községbe hívta, hogy finnül tanuljon. Így tehát március 11-én Közép-Finnországba indult. Laukaaban március 24-től egy Juntunen nevű finn parasztnál lakott a Lammasaho nevű birtokon, majd május 1-én Schildthez költözött át, ennek Ahlbacka nevű házába, ahonnan május 27-én utazott el. Ennek az időszaknak forrásai a szüleinek és Collannak írt levelei, valamint a *Finnlandi úti jegyzetek*. Ez utóbbiakat itt kezdte el írni németül május 12-én. Május 21-ig 11 füzetet írt tele. Csendes, nyugodt időszak volt ez életében. Ismerkedett a finn vidéki élettel, az emberekkel, szorgalmasan és eredményesen tanult finnül és svédül. A finnben már annyira haladt, hogy finnül ír Collannak és a Finn Irodalmi Társaságnak is finnül akarja megköszönni, hogy levelező taggá választották – írta szüleinek Lammasahoból 1840. április 20-án. (Ezt a levelet A. Molnár Ferenc németül és magyarul publikálta 1976-ban, V. Tervonen pedig finnül.)

Említett levelében részletesen bemutatja lakóhelyét, foglalatosságát, a finneket, az időjárást stb. Néhány sort szentel a Kalevalának is, amit azzal zár, hogy *„ha hazamegyek, első dolgom lesz, hogy lefordítsam magyarra."*

Sveaborg

RÉGI KALEVALA REGULY ANTAL FORDÍTÁSÁBAN (RÉSZLET)

I. ének

Kedv emelkedik keblemben,
Gondolat ébred agyamban,
Kedv énekekhez kezdeni,
Elmultakat említeni.
Szeretett felebarátom,
Régi énekes pajtásom!
Ritkán eggyé eggyesülünk,
Beszélgetni találkozunk,
Éjszak e szegény határin,
Éjszak e mostoha tájin;

Tudjuk, hogy Regulynak ekkor már megvolt a Régi Kalevala egy példánya, mely ma az MTA Könyvtárában található. Álljon itt még egy részlet ebből a levélből: *„Gyakran megyek Juntunennel a közeli tó jegére, amikor megnézi, hogy a hálóiba akadt-e valami. Egyúttal tudok vele finnül beszélgetni. Csak a szemem kezd fájni, amikor vakítóan süt a nap az egész vidéket beterítő hóra. Napsütéses napokon nem is tudok kimenni, mert vigyázok a szememre. Ideérkezésem után, az első napokban sokan meglátogattak, környékbeli parasztok és zsellérek, hogy lássák a délről érkezett vendéget. Eleinte ezt jól bírtam, mert annyira egyszerűek és természetesek voltak: megálltak az ajtóban, és csak ritkán tudtam rávenni ezeket a félénk embereket, hogy válaszoljanak a kérdéseimre. Egyesek, amikor elmentek, kifakadtak: Mégis csak furcsa, hogy ugyanúgy néz ki, mint mi."* Volt vendégségben is a helyi lelkésznél, meghívták egy lakodalomba, megismerkedett Schildt menyaszonyával és annak családjával. Még síelni is megtanult és nagyon élvezte.

Utazás északra

Május 28-án indult el Alhbackából északkeleti irányba. Másnap Rautalampiban meglátogatta Paavo Korhonent, a híres népénekest. Május 30-án délben érkezett Kuopioba és június 2-én este kilenckor utazott tovább. Az esti indulás kapcsán talán érdemes lesz néhány szót szólni Reguly utazási szokásairól. Az évnek ebben a szakában Finnország északi részén szinte alig megy le a nap, ezért szívesen utazott éjjel. Volt hogy kétháromm éjszaka sem aludt, ilyenkor nappal szundított néhány órát. Lovaskocsival, csónakkal vagy – többször is – gyalogosan utazott, általában paplaktól paplakig. A lelkipásztorok többnyire barátságosan fogadták, megvendégelték, pihenőhelyet biztosítottak számára és türelmesen válaszoltak kérdéseire egyházközségükről, az életviszonyokról, a népszokásokról, a gazdaságról. Útvonala: Kuopio – Kaavi – Juankoski – Nurmes – Sotkamo – Hyrynsalmi – Suomussalmi – Kuusamo – Kemijärvi – Sodankylä – Kittilä – Muonionniska – Kaaresuvanto volt. Kittilä községben vásárolt egy lapp férfi ruhát, amit 1847-ben sikerült hazahoznia, hogy az Akadémiának ajándékozza. Sajnos később a molyok miatt más szörmékkel együtt el kellett égetni.

Július 10-én érkezett meg Karesuandoba. A település, finnül Kaaresuvanto, a Muonio folyó nyugati (svéd), illetve keleti (finn) oldalán elterülő kis falu. A finn oldal közigazgatásilag Enontekiö községhez tartozik. Két hétig Laestadius lelkésznél vendégeskedett. Lars Levi Laestadius (1800-1861) 1826. és 1849. között Karesuando lelkésze volt, botanikus, a lappok misszionáriusa, a lapp néprajz kutatója, később az „ébredők" vallási mozgalmának vezetője lett. Reguly az ott töltött két hétben

ÖRLŐ DAL (RÉSZLET)

Hogy ha jól ismertem jönne,
Kit előbb láttam, jelenne,
Csókot csókra száj áldoznék,
Csókkal mézajkon nyugodnék:
De nem hallatszik aranyom,
Azért estve az unalom;
Kedvetlen aludni menés,
Nincs éjben éden, enyelgés.

Ahlbacka *(Schildt doktor háza. Itt lakott Reguly 1840 májusában.)*

intenzíven gyűjtötte az információkat házigazdájától, s Laestadius nagy hatást gyakorolt rá: *„Még egy emberrel sem beszéltem olyan sokat, mint ezzel a lelkipásztorral, de sokat is tanultam tőle. Szavai olyanok voltak számomra, mint régen vágyott és keresett kincsek."* - írja útinaplójában 1840. július 11-én. Felsorolni is sok lenne, mi mindenről beszélgettek. Szó esett a botanikáról, a geológiáról, vallási kérdésekről, a finnekről, a finnek és a svédek viszonyáról, Finnország politikai helyzetéről stb. A beszélgetések legfontosabb témáját azonban a lappok (ma: számik) jelentették: történetük, viszonyuk a karjalaiakhoz és az oroszokhoz, hiedelmeik, az alkohol kérdése, életmódjuk, a rénszarvasok stb. Laestadius ebben az időben már aktívan foglalkozott a lapp mitológiával. Anyagait Regulynak is megmutatta, aki két füzetnyi anyagot lemásolt (persze svéd nyelven), sőt *„1840. július 22-én Reguly egy (svéd nyelvű) kötelezvényt ír alá, amelyben biztosítja Laestadiust, hogy a lemásolt szövegrészeket nem teszi közzé addig, amíg Laestadius írása teljes egészében nem jelenik meg Franciaországban, Svédországban vagy Németországban"* – idézi Voigt Vilmos Laestadius és Reguly kapcsolatairól írott művében, amely a Nyelvtudományi Közleményekben jelent meg 2012-ben.

A sors iróniája, hogy sem az eredeti mű, sem a másolat nem jelent meg nyomtatásban egyikük életében sem.

Laestadius felesége két kis lapp dalt tanított meg neki, ezeket le is írta és szívesen dúdolgatta. Július 19-én pedig ellátogatott Maunuba, a néhány kilométerrel feljebb fekvő faluba, hogy találkozzon a született lapp, Fjállner tanítóval, aki több lapp dalt diktált le neki. Ezek után talán indokolt az a feltevés, hogy már ekkor kezdett kialakulni Regulyban az az elképzelés, hogy a lappot is be kell vonni a nyelvrokonsággal kapcsolatos tanulmányaiba. Ezt azonban csak később írta le.

Reguly valószínűleg július 24-én indult visszafelé a folyó mentén. Július 31-én már Kemiben volt Castrén esperesnél. Matias Castrén esperes, a nyelvész Castrén nagybátyja, a tudományos célból utazók támogatója, ismert botanikus volt. Mindezt Reguly Collannak írt levelében mesélte

Laestadius

el. Itt írta le azt is, hogy úgy döntött, tanulmányozni fogja a lapp nyelvet, és ebben az évben már nem tér vissza Helsinkibe.

Tudományos elhatározás

„Július 31-től augusztus 29-ig Kemi környékén tartózkodtam, és különféle tapasztalatok szerzésével töltöttem az időt. Voltam Taivalkoskiban az iso jakoval kapcsolatos bírósági tárgyaláson, részt vettem halászaton és bogyógyűjtésben stb. Egy hetet Tornioban töltöttem, voltam ott egy nyilvános táncestélyen is" – írta következő levelében Collannak szeptember 7-én Raahe városából. *Iso jako* szó szerint azt jelenti: nagy osztás. Még a svéd uralom idején megkezdett földreform során a keskeny kis parcellákat egyesítették és újra felosztották a szántóföldet, valamint az addig közösen használt erdőket a parasztgazdaságok között.

Reguly ezután 1840. szeptember 9-én este érkezett Vaasaba, ahol január 1-ig maradt. Az a közel négy hónap, amit Reguly Vaasaban töltött, döntően befolyásolta életpályáját. Ekkor döntötte el végleg, hogy életét a tudománynak szenteli. Szorgalmasan levelezett, írt a szüleinek, rokonának Villax Ferdinánd zirci apátnak, Maár Bonifácnak kedves győri tanárának, és több finn barátjának. Szinte mindegyik levelében elmondja, hogy nagyon erős késztetést érez a tudomány (a nyelvhasonlítás) iránt, képtelen lenne a jogászkodásra, a hivatali életre. Tisztában van vele, hogy tudása még erősen hiányos, ezért szorgalmasan tanul, a finnekről és a lappokról szóló könyveket olvas, és megkezdi a lapp nyelv tanulmányozását is.

Reguly nem volt álmodozó, jól tudta, hogy családja anyagi támogatása nem elegendő nagyszabású tudományos terveinek megvalósításához. A nemzet, a haza támogatásában bízott. Ezért arra kérte volt tanárát, Maár Bonifácot, hogy szerezzen neki támogatókat, illetve hazaküldte „egy barátjának" írt levelét, amelyet azután az *Atheneaum* c. folyóiratban jelentettek meg 1841-ben. A levélben található az egyik legismertebb finn népdal Reguly által készített fordítása is.

Maár Bonifác nem maradt tétlen. Két levelet írt Reguly ügyében a legilletékesebbnek, Toldy Ferencnek a Magyar Tudományos Akadémia titkárának. Toldy pedig 1841. február 8-án az Akadémia kis gyűlésén beszámolt a levelekről. Az akadémikusok anyagi támogatást szavaztak meg Regulynak és egyúttal konkrét kutatási feladatokkal bízták meg. Erről azonban Reguly csak Péterváron értesült 1841 nyarán.

Reguly tehát 1841 január elején visszautazott Helsinkibe. Hogy a következő öt hónapban pontosan mit csinált, azt nem tudjuk. Talán a lapp és az észt nyelvet tanulmányozta. Az is lehetséges, hogy itt született a Kalevala fordítástöredék is, bár azt már Vaasaban elkezdhette. Reguly a *Régi Kalevala* első és második énekét fordította le, valamint a harmadik és a huszonkilencedik ének egy részét.

Mihelyt körülményei lehetővé tették, május 24-én továbbutazott Észtországba, majd onnan a vótokhoz tett rövid látogatás után Szentpétervárra, ami aztán nagy szibériai utazásának a kiindulópontja lett.

A Finnországban töltött másfél év nem volt elvesztegetett idő. Tanulmányainak és ott szerzett tapasztalatainak köszönhetően szilárd elképzelése alakult ki jövendő életpályájáról és elkezdett megismerkedni a nyelvhasonlításhoz, valamint a nyelvek és a népek őstörténetének kutatásához szükséges módszerekkel is. Ez az időszak elengedhetetlen előzménye volt annak a nagyszabású gyűjtőmunkának, aminek köszönhetően Regulyt a hazai finnugrisztika megalapítói között tartjuk számon.

Csúcs Sándor
A Reguly Társaság elnöke, a Nyelvtudományi Intézet tudományos tanácsadója